

Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru

mile_lasic@yahoo.com

UDK 323.1(497.6)

32(497.6):061.1EU

Prethodno priopćenje

U POTRAZI ZA NADILAŽENJEM „ZAMRZNUTA KONFLIKTA“ U BOSNI I HERCEGOVINI

Sažetak

Potruga za optimalnim modelom integracije u višenacionalnoj, međunarodno priznatoj i unutarnje nepriznatoj zemlji kakva je Bosna i Hercegovina, zemlji *nezavršena rata i zamrznuta konflikta*, osuđena je na propast ako se oslanja na vrijednosti *stare paradigme* (politiku bez načela, golog ili pravno-političkog nasilja, politiku ništenja identiteta, i sl.). Uslijed toga opravdano je, koliko god to na prvi pogled izgledalo presmiono, u potrazi za optimalnim modelom integracije uključiti vrijednosti i mogućnosti *nove paradigme* (promjenu u mentalitetu i mišljenju, kulturu nenasilja i uvažavanja svijui identiteta, uključivo danas nepriznatih, poštivanje i individualnih ljudskih prava i prava skupnih etničkih i nacionalnih subjektiviteta). Uz ove vrijednosti bilo bi moguće osmisлити model reintegracije rascijepljena bosanskohercegovačkoga društva i revitalizacije sada nefunkcionalne, i u krajnjem (ne)postojeće države. Riječ je o priznanju nužnosti konsenznih formi političke kulture, koje podrazumijevaju volju relevantnih političkih subjekata da u procesu organizacije (i odlučivanja) u višenacionalnoj zemlji kakva je BiH primijene sve demokratske metode upravljanja razlikama i konfliktima. U tu se svrhu u radu propituju i domoderni (primordijalni i perenijalni) pristupi fenomenima nacija i nacionalizam dominantnih akademskih i političkih narativa te kvazimoderni pristupi koji niječu višenacionalnost BiH ili je svode na njezinu višetetničnost. U konačnici, u radu se odgovara na pitanje zašto se u BiH proizvode „spinovi“ umjesto povoljnih ambijenata za unutarnju integraciju i za kretanje u smjeru Europ-

ske unije. Propitivanjem o *hrvatskome pitanju* želi se, pak, ukazati i na njegovu specifičnost – za malo veću otvorenost, kako bi se došlo do prihvatljivih rješenja i za druga nacionalna pitanja i za državno pitanje BiH, pa tim putem i za BiH unutar Europske unije, to jest europske obitelji naroda i država koju ona tvori. Analizom i argumentima u radu se sugerira, dakle, nužnost izmjene kulturološke i političke paradigme kao ključne pretpostavke za europeizaciju domaćih politika i ambijenata bez čega nema uljuđene budućnosti u BiH i za Bosnu i Hercegovinu...

Ključne riječi: zamrznuti konflikti, primordijalni i perenijalni pristupi i moderni pristupi istraživanju nacija i nacionalizama, paradigma nenasilja, model integracije

IN SEARCH FOR SURPASSING THE „FROZEN CONFLICT“ IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Abstract

The search for the optimal integration model in a multinational, internationally recognized but innerly unrecognized country like Bosnia and Herzegovina, a country of “unfinished war and frozen conflict”, is doomed to failure if it is supported by old paradigm values (a policy without principles, bare or juridical and political violence, the politics of nullifying identity, etc.). Thereupon, it is justified, no matter how much audacious it might seem at first glance, in the search for the optimal integration model to involve the values and possibilities of the new paradigm (the change in the mentality and opinion, culture of nonviolence and the appreciation for all identities, including the unrecognized, the respect of individual human rights, and rights of ethnic and national group subjectivities). It could be possible to create with these values an integration model of a torn Bosnian and Herzegovinian society and the revitalization of a currently dysfunctioning and utterly non-existent country. It is about the recognition of the concession form necessities of political culture, which imply the will of relevant political subjects to implement in the organization (and decision-making) process in a multinational country like Bosnia and Herzegovina all the democratic methods of managing differences and conflicts.

For this purpose, the paper also questions the premodern (primordial and perennial) approach to nation phenomena and the nationalism of dominant academic and political narrative, and the quasi-modern approach that denies Bosnia and Herzegovina's

multi-nationality or reduces it to its multi-ethnicity. At last, the paper answers the questions: why are “spins” produced instead of favourable ambient for inner integration and motion towards the European Union, i.e. the European family of countries and states it signifies. Through analyses and arguments, the paper suggests the necessity for the change of the cultural and political paradigm as the basic assumption for the europeanisation of inland policies and ambient, without which there is no bright future in Bosnia and Herzegovina and for Bosnia and Herzegovina...

Key words: frozen conflict, primordial and perennial approach and modern approach to nation and nationalism research, the paradigm of non-violence, the model of integration

„Nacionalizam je prije svega političko načelo koje tvrdi da politička i nacionalna jedinica trebaju biti istovjetne“, uvodna je rečenica Ernesta Gellnera u studiji *Nacije i nacionalizam*¹, koja se već s ovom konstatacijom izravno dotiče i naših domodernih separatističkih i unitarističkih narativa i politika. Načelno promatrano, bili oni u funkciji stvaranja separatne srpske, hrvatske, ili bošnjačke nacije-države, ili u funkciji stvaranja *bosanske ili bosanskohercegovačke nacije*, ovakvi narativi i politike ugrožavaju i bosanskohercegovačke identitete i državu BiH. Naime, u njihovoj je osnovi neuvažavanje ili bosanskohercegovačke upućenosti jednih na druge ili oformljenih nacionalnih identiteta u BiH. Nacionalizmi, zapravo, i ne umiju drukčije. Oni su uvijek redukcija složene stvarnosti jer je njihova zadaća mobilizacija sljedbenika uz pomoć stereotipa o sebi i drugima. Krajnja ambicija u konstrukciji *paralelnih svijetova* po modelu *nacije-države* iz 19. stoljeća implicitno znači i nijekanje potrebe za transnacionalnim interakcijama i integracijama.

U tome svemu sudjeluju narativi i politike monokulturalnih i multikulturalnih orijentacija. Prvi gledaju na monokulturalnost kao na idealan koncept jedinstva jezika, nacije i države u njihovoj neraskidivoj istosti i simbiozi, mada u toj jednosti takvo što u modernu svijetu jedva da postoji. Ispod je 5 % od ukupna broja država u svijetu koje su istojezične i jednonacionalne.² S druge strane, na temelju modernih razumijevanja nacije i nacionalizma, multikulturalnost je danost i zadanost u 95 % zemalja svijeta koju tek treba urediti

¹ Ernest GELLNER, *Nacije i nacionalizam*, Zagreb, 1998., str. 21.

² Usp. Snježana KORDIĆ, *Jezik i nacionalizam*, Zagreb, 2010.

kao interkulturalno razumijevanje, susretanje i prožimanje bez nametanja većinskih identiteta manjima, kao što je to bilo pravilo u prošlosti, odnosno na temelju međusobna poštivanja bez neovisno o veličini pojedinih identiteta. Uostalom, jedino bi se tako i unutar manjinskih identiteta mogli otvoriti procesi nadržavanja etničkoga u političko (interkulturalno i građansko), dakle, procesi definitivnih transformacija *ethnosa* u *demos*, ili konačno u *voljnu političku zajednicu*.

I u Bosni i Hercegovini moglo bi se promišljati o vlastitoj multikulturalnosti kao o pretpostavci za interkulturalnost i modernizaciju koja podrazumijeva i funkcionalnu političku zajednicu kada bi se unutar njezinih akademskih i kulturoloških narativa – umjesto obožavanja paradigme pravnog i političkog nasilja – prihvatile vrijednosti i metode paradigme nenasilja i uvažavanja svih identiteta. No, za takvo što nedostaje i volje i pameti. Doista je ugodnije uljuljkavati se u iluzijama o *istosti* unutar pojedinih nacija ili *jednosti* u BiH nego tragati za novoparadigmatiskim, kompliciranim rješenjima.

Ma koliko zvučalo mnogima utopijski, traganje za izlaskom iz postojećeg bezizlaza u BiH ima smisla jedino uz respektiranje vrijednosti paradigme nenasilja i uvažavanja svih bosanskohercegovačkih identiteta, ma koji bili i kako nastali. Jer, složeni izazovi pred kojima je BiH podrazumijevaju kompleksne odgovore i bosanskohercegovačkih akademskih i kulturoloških elita i konsenzualnu politiku bosanskohercegovačkih političkih elita. Na žalost, spomenute elite nemaju ni volje za zahtjevnim odgovorima ni predodžbu o kompromisu kao časnoj metodi razrješenja konfliktnih situacija. One su se već opredijelile za domoderne odgovore na (post)moderne izazove, kako to posvuda čine nacionalizmi, bilo da su manjinski ili većinski, oni kojima se u krugu većinske nacije tepa da su patriotizmi.

U nastavku se iz svih ovih razloga i propituje o tome je li i BiH *zemlja zamrznutih konflikata* (engl. *country of frozen conflicts*) ili je pak riječ o specifičnim, tzv. pasivnim konfliktima zbog čega je nužno propitati ili dekonstruirati i separatističke i unitarističke politike i narative. Njih povezuju i neuvažavanja nacionalnih identiteta onih drugih i neadekvatne metode upravljanja nacionalnim i regionalnim razlikama. Zbog toga je bilo nužno propitivati i objašnjenja primordijalističkog (i perenijalističkog) i modernističkog pristupa naciji i nacionalizmu. Pritom se bez velikih naprezanja uspjelo pokazati kako

domodernom duhovnom miljeu ne pripadaju samo naši etnokrati nego i tobožnji multietničari, svi koji ne uvažavaju oformljene identitete, kako bi se – uz njihov respekt – promislilo o modelu reintegracije podijeljene i unižene zemlje.

Uvjetno govoreći, riječ je o potrazi za *trećim modusom*, za alternativom svim postojećim narativima i politikama u BiH jer je više nego jasno da bi BiH samo kompleksnim politikama i kompleksnim modelom reintegracije mogla stići u krug europskih naroda koji oličava Europska unija. Cjelinom pristupa i nalaza u ovom se radu i nudi odgovor kako se pasivizirani konflikti u BiH ne mogu uopće nadići logikom golog ili pravno-političkog nasilja, nego eventualno konsenznim politikama koje respektiraju i državu BiH i oformljene nacionalne (i druge) identitete u BiH. O tome govore tek rijetki, samo javni djelatnici koji su istinski neovisna alternativa, koji su svjesni potrebe za *trećim modusom* hrvatske i svake druge politike u BiH. A takvima se smiju zvati samo oni koji kontinuirano i odgovorno svjedoče moralnim i stručnim prosudbama što znači biti intelektualac. Uostalom, jedan od tih rijetkih, uvjetno kazano i *spiritus movens trećeg modusa* u BiH, književnik je, publicist i enciklopedist Ivan Lovrenović. U sažetku referata na jednoj međunarodnoj znanstvenoj konferenciji u Sarajevu potrebu za alternativom u BiH obrazložio je na sljedeći način: „Nužan je ‘treći modus’ hrvatske politike, koji bi na konzistentan i principijelan, a u isti mah prospektivan način umio u cjelinu povezati svoje partikularne, hrvatske, i opće, bosanskohercegovačke motive i ciljeve; takav modus koji neće biti podložan ničijemu dnevno-političkom diktatu ni bilo kakvim kalkulantskim obzirima. To bi istovremeno moralo značiti i temeljitu reviziju načina na koji su se sve dosadašnje politike pozivale na narod i pripadnost narodu kao na izvor svoje legitimnosti. Pripadnost narodu naime ne znači ništa ako najprije ne znači odgovornost prema vlastitom, individualnom integritetu i prema vlastitoj društvenoj zajednici. Sukladno tome, hrvatsko pitanje u Bosni i Hercegovini moguće je u svim njegovim aspektima vjerodostojno postavljati i pozitivno rješavati, ne kao separatno etnonacionalno, za koje su zainteresirani samo Hrvati, nego kao strukturalno pitanje Bosne i Hercegovine, za koje su zainteresirani svi. Tek na taj način i s takvom političkom uvjerljivošću postavljeno, ono može postati obvezujuće i za sve relevantne političke subjekte u državi, i za međunarodnu zajednicu, i tek tako ono se

od problema može preokrenuti u jedno od ključnih rješenja bosanskohercegovačke krize.“³

U zemlji u kojoj društvene i humanističke znanosti jedva daju znake života došlo je unutar kulturoloških i akademskih zajednica, na žalost, do masovna stavljanja u službu dominantnih političkih narativa pa se na prste dviju ruka mogu izbrojati intelektualci koji ne pripadaju ni *prvom (etnokratskom)* ni *drugom (lažnomultietničkom)* modusu, nego bezmilosno propituju i politički sustav i njegove aktere, uključivo i *nevladinu scenu* u BiH, „javnim zaprekama unatoč i na štetu osobne koristi“, kako u knjizi *Bogožaborav...* dr. Frane Prcela prosuđuje o ulozi intelektualca uz pomoć kategorije *moralne prosudbe*, odnosno *ethosa*. Čini se kako bi upravo u bosanskohercegovačkoj kaljuži inzistiranje na autonomnu stavu i moralnoj prosudbi uloge intelektualca trebalo biti nužna metoda u postupku razlikovanja licemjera *prvog i drugog modusa* od čestitih ljudi *trećeg modusa* hrvatske i svake druge politike u BiH.⁴

Vrlo su rijetki kulturni i akademski djelatnici u BiH koji se uopće žele upustiti u avanturu preispitivanja uvriježenih stereotipa i tobož neupitnih istina o fenomenima jezika, nacije i države, i njima sličnim. Zbog toga se još jednom vraćamo Ivanu Lovrenoviću, čije su sugestije i preporuke u pravilu drukčije kvalitete od rješenja koja nude domaći „daltonisti“ svih vrsta i „jeftini prijatelji Bosne“.⁵ Tomu se sa stanovišta našega propitivanja može eventualno

³ Ivan LOVRENOVIĆ, „Treći modus hrvatske politike“, Mijo DŽOLAN, *Bosna i Hercegovina: europska zemlja bez ustava*, Sarajevo - Zagreb, 2013., str. 248. – 252.

⁴ „Strpljivo istraživanje, uporan rad, javno prosvjetljavanje, stručnost za imaginarno ili status svojevrsnoga ‘sekularnog duhovnika’ – sve to još ne čini intelektualca ili cjelovita intelektualca“, upozorava dr. Prcela, jer oni su „sve to plus autonomni stav i moralna prosudba, javnim zaprekama unatoč i na štetu osobne koristi.“, Frano PRCELA, *Bogožaborav: razmišljanja o aktualnim izazovima Crkve*, Sarajevo - Zagreb, 2014., str. 16.

⁵ Vidi Ivan LOVRENOVIĆ, „Politika Hrvatske prema BiH i danas je talac Franje Tuđmana - intervju“, *Večernji list*, 12. 4. 2014. Na pitanje o „institucionalnoj ravnopravnosti“, Lovrenović veli: „To jest koncept koji bi na najbolji način riješio položaj Hrvata, ali ga ne rezerviram samo za njih. Primijenjen na cijelu BiH, dakle i na Republiku Srpsku, donio bi relaksaciju nacionalnih tenzija i isključio mogućnost beskrajnoga manipuliranja njima. Za Hrvate imao bi posebnu važnost, jer neutralizira njihovu malobrojnost i teritorijalnu raspršenost kao politički hendikep. Taj koncept javno zagovaram još od 2006./2007., od propasti tzv. aprilskoga paketa reformi, ali u hrvatskoj javnosti dugo nije primijećivan ni od vladajuće hadezeovske politike, koja se teško rastaje od ratnih teritorijalnih fantazma, ni od političkih mjesečara iz kruga oko HNV-u fra Luke Markešića, gdje su, blaženo slijepi na tendencije sarajevskoga asimilacionizma, već odavno izgubili sposobnost racionalnog kritičkog govora, a iscrpljuju se u obrednom proklinjanju HDZ-a i Hercegovaca: Apage satanas! To nije kritika, nego isprazna dogmatičnost. Ostvarenje institucionalne autonomije traži,

dometnuti kako *daltonisti i jeftini prijatelji* – uslijed lijenosti duha ili zarobljenosti uma, ili još iz prozaičnijih razloga – prakticiraju odveć komotan pristup složenim fenomenima pa u pravilu nude jednostavna rješenja iz arsenala stare paradigme koja više nisu prihvatljiva ni za jednonacionalne i manje komplicirane i istraumatizirane zemlje od BiH. Zbog toga su, bili toga svjesni ili ne, u istom kolu s onima koji ciljno održavaju u životu i separatističke i unitarističke narative i politike.

Žalosno je, ali kod nas jedva da postoje kritička politička filozofija i takva sociologija i politologija, nego su sve one nerijetko *sluškinje* autarkičnih politika, bilo da previđaju bosankohercegovačke realnosti ili procese transnacionalnih pulsacija i integracija u europskom susjedstvu. U tom je smislu i odgovor na implicirajuće pitanje iz naslova ove rasprave o potrazi za nadilaženjem *zamrznutih konflikata* u našoj zemlji negativan. Ne, nema čak ni potrage! O njoj govore tek privrženici *trećeg modusa*, pojedinci s akademske i kulturološke margine, koji su odabrali metodu skepse ili tzv. skeptičnog patriotizma. Njih je svakim danom sve manje na javnoj sceni, jer su u sjeni licemjera onih koji govore *poželjnim glasom*, bivajući pogubnijima za kritičku kulturu i od golih nacionalista i separatista, i od unitarista i centralista, beskrajno se drsko predstavljajući onim što nisu.

Stoga je još nužnije dekonstruirati i manjinske i većinske nacionalizme, separatizme i unitarizme, kao što je nužno dekonstruirati i prokazati osioni barbarizam onih koji se ne pozivaju ni na koga dok bestidno potkradaju zapadne znanstvene autoritete ili se čak usuđuju govoriti da se naša sociologija

doduše, uporan, težak i dugotrajan politički rad među svim kontrahentima političkoga života u zemlji, a u praksi znači promišljeno normiranje mehanizama poput veta i paritetne zastupljenosti na svim relevantnim razinama vlasti. Podrazumijeva i normativno preciziranje sadržaja onoga što se danas namjerno nejasno naziva ‘vitalnim nacionalnim interesom’. To, pak, implicira i nužnost usuglašenog katalogiziranja svega što u kulturnom, obrazovnom i medijskom smislu predstavlja prostor nacionalnih autonomija, a što, kao zajedničko i neodvojivo, treba ostati u zajedničkoj nadležnosti.“ Na pitanje *Obzora*, pak, je li se rješenje bh. drame nalazi u „nekoj vrsti Daytona 2“, ili je izlaz „u dugoj i mučnoj evoluciji“, uslijedio je Lovrenovićev odgovor da od „Daytona 2“ nema ništa, a evolucija može biti „mučna, dugotrajna“ i okončati „kao involucija“. Jer, onako „kako su sada postavljene političke pozicije u zemlji, i kako stvari stoje s politikom međunarodne zajednice“, kazao je, „moguće je i dalje kretanje u još dublju krizu, političku ali i katastrofičnu socijalnu. Svakome osim jeftinih ‘prijatelja Bosne’ tipa Mesića i Banca, kao i sarajevskih političkih daltonista, jasno je da od Daytona 2 nikada neće biti ništa, a i da bude, kako bi mogao biti bolji i pravedniji, pri ovako razdrtim odnosima među potencijalnim sazivačima takve konferencije, i pri ovakvim unutarnjim odnosima u BiH...“

može ravnopravno nositi sa zapadnom i slične bedastoće. Ne može, jer u BiH društvenih znanosti gotovo da i nema ili ne korespondiraju s onim s čime se bavi suvremena znanost u zapadnim zemljama. Primjerice, dok u zapadnom svijetu sociološka i politološka i svekolika društvena i humanistička znanost traga za odgovorima na pitanja transnacionalizacija, transnacionalnih socijalizacija, djeljiva ili prenesena suvereniteta, višerazinskoga upravljanja ili supsidijariteta, regionalizma i *upravljanja s onu stranu nacionalne države*, čime se u EU, primjerice, ne dovodi nacionalna država u pitanje, nego se njezina uloga *de facto* na nov način instrumentalizira i time revitalizira, dotle se kod nas tzv. društvena znanost upustila u opravdavanje projekta stvaranja zakašnjelih i autarkičnih nacija-država ili nasilna ništenja identiteta u ime nadnacije države, što podrazumijeva, u toj vrsti zabluda, i negiranja potrebe za konsenznom kulturom i konsocijacijskim metodama upravljanja razlikama u višenacionalnoj zemlji kakva je BiH.⁶

Tema „nacija i nacionalizam“ krajem 20. i početkom 21. stoljeća postala je opsesivnom temom mnogih znanstvenika, političara i ideologa jer se u poslijehladnoratovskom ambijentu nakon *pada Zida* i nestanka *željezne zavjese* nije govorilo *o kraju povijesti i kraju čovjeka*⁷ pa ni o kraju *bladnoga rata*, kako se olako i prebrzo sudilo, nego o projektima dovršenja *zakašnjelih nacija u forma-*
ma nacija-država u istočnoj i jugoistočnoj Europi.

Ma koji čimbenici i subjekti doveli do tzv. druge liberalizacije,⁸ do glasnosti i perestrojke ili do tzv. plišanih revolucija u istočnoj Europi (na žalost i krvava rata na prostorima bivše Jugoslavije), činjenica je da je došlo do povećanja broja europskih država s 33, koliko ih je bilo u trenutku održavanja KESS-a u Helsinkiju 1975., na 54 europske države te da je nova geopolitička arhitektura popraćena nizom *zamrznutih konflikata*: a) onih nešto starijih na Cipru ili u Azerbejdžanu (Nagorno-Karabah); b) nešto malo novijim konfliktima u Gruziji (Južna Osetija, Abhazija), u Moldaviji (Transnistrija), u Srbiji (i na Kosovu) te u Makedoniji i u BiH ili c) najnovijima, poput Krima i svih onih

⁶ O fenomenu revitalizacije „nacionalne države“ unutar procesa europskih integracija opširnije vidi: Alan MILWARD, *The European Rescue of the Nation State*, London, 1992.

⁷ Usp. Francis FUKUYAMA, *Kraj povijesti i posljednji čovjek*, Zagreb, 1996.

⁸ Usp. Ernest GELLNER, *Uvjeti slobode: civilno društvo i njegovi suparnici*, Zagreb, 2001.

kriznih žarišta u Ukrajini, koji su posljedica konfrontacija između EU-a i NATO-a na jednoj te Ruske Federacije na drugoj strani oko budućnosti Ukrajine.

Od načina kako se budu razrješavali pobrojani *zamrznuti konflikti ili krizna žarišta* mogla bi ovisiti i buduća geopolitička arhitektura na Balkanu, uključivo i ustavni ustroj u Bosni i Hercegovini. O tim ishodima nije pametno spekulirati pa se smije tek ustvrditi kako *zamrznuti konflikti* u pravilu nemaju potencijal za (samo)nadilaženje, ni u smjeru nacije-države ni u povratku na stanje prije izbijanja konflikata zbog čega njihovo rasplitanje ovisi o odnosu snaga među velikim silama i njihovih geostrategijskih dogovora. Usput rečeno, odcijepljene regije u nizu europskih zemalja imaju u ovom trenutku više autonomije nego što bi mogle očekivati u budućem mirovnom ugovoru koji bi ih vratio unutar suvereniteta zemalja od kojih su se odvojile. I zbog toga bi stanje međusobnih blokada u BiH bilo politološki korektnije imenovati *pasivnim zamrznutim konfliktom* (engl. *dormant frozen conflict*) jer *zamrznuti konflikti* u istočnoj Europi podrazumijevaju i činjeničnu izdvojenost teritorija iz sustava zemlje koja se dovodi u pitanje.

Nakon velikih političkih razračunavanja i međusobnih ratova u bosansko-hercegovačkom se slučaju došlo do tzv. kroćenja konflikata putem *bladnoga mira*, što bi trebalo značiti da su konflikti barem privremeno pasivizirani, institucionalizirani, ako već nisu riješeni i rješivi. Ali, načini na koji su ukroćeni, to jest pasivizirani, nesavršena rješenja u *Općem okvirnom sporazumu o miru u BiH* (iz Dayton/Pariza), kao i nespremnost na poštivanje tog mirovnog ugovora, pa potom i niz pogrešnih intervencija međunarodne zajednice u posljedajtonskom razdoblju, posebice otvoren politički rat u BiH nakon propasti *travanjskog paketa* (2006.), uključivo i nelegitimno uspostavljenu *Platformu* unutar Federacije (poslije izbora 2010.), stvorili su kulturološku i političku podlogu da se *pasivizirani zamrznuti konflikti* u BiH mogu transformirati bez velikih napora u klasične *zamrznute konflikte*.

Prošlogodišnji pokušaj odmrzavanja *zamrznuta konflikta*, za početak u Federaciji BiH, u vidu pružanja *dobrih usluga*, tj. posredničku intervenciju *treće strane*, kako bi se pokrenula ustavna reforma prvo u Federaciji BiH, pa i u cijeloj BiH, sa skepsom je praćen i u Federaciji i u Republici Srpskoj te je – sinergijskim kontraakcijama domaćih političkih elita potpuno nespremnih za modernizacije i reforme – i okončao bez *happyenda* u parlamentarnim

procedurama Federacije BiH. Političke elite nisu još svjesne da su neodgovornim blokadama ustavne reforme ispustile priliku kako bi uradili nešto dobro za pripremu BiH na njezinu europskome i euroatlantskome putu te da su ovim putem mogle amortizirati socijalna i politička nezadovoljstva, uključujući i prosvjede u BiH. Sa stanovišta našega rada nužno je konstatirati, pak, kako je zbog totalne nevoljnosti političkih elita da se upuste u ustavne reforme ispuštena još jedna demokratska prilika za odmrzavanjem konflikata u Federaciji (i u BiH u cijelosti).⁹

Zapravo su i prije najnovijih konfrontiranja u istočnoj Europi bili potrebiti modernistički odgovori na pitanja koja je već Woodrow Wilson otvorio u svojim čuvenih 14 točaka na Pariškoj mirovnoj konferenciji (1918./19.) uključivo i o pravu naroda na samoodređenje do odcjepljenja. Upravo oslanjajući se na upitnu apsolutizaciju prava naroda na samoodređenje do odcjepljenja, akteri unutar *zamorutih konflikata* nadaju se da će uz primjenu gologa, ili pravno-političkoga nasilja, doći do stvaranja zakašnjelih nacija-država. U tom kontekstu vrijedi podsjetiti kako John McGarry i Brendan O'Leary, primjerice, govore o osam metoda upravljanja i/ili eliminiranja međuetničkih razlika. U metode upravljanja etničkim razlikama ubrajaju se: hegemonistička kontrola, arbitraža (intervencija treće strane), kantonizacija ili federalizacija te konsocijativizam ili sporazumna podjela moći. U metode tzv. eliminiranja etničkih razlika ubrajaju se: genocid, prisilno masovno preseljenje stanovništva, razdvajanje i odcjepljenje (samoodređenje), (prisilna) integracija ili asimilacija.¹⁰

Ne ulazeći u brojne aspekte prava na samoodređenje, odnosno samoopredjeljenje do odcjepljenja, ovdje se želi ukazati kako se u kompleksnim teorijama upravljanja razlikama ovo pravo ili zlouporabe ovoga prava odbacuju kao nedemokratska metoda upravljanja razlikama u podijeljenim višenacionalnim društvima. Na žalost, unutar dijelom suspendirana međunarodnoga prava i nema precizna odgovora o granicama zlouporaba prava na samoodređenje

⁹ Kao član Ekspertne skupine za pripremu ustavnih promjena u Federaciji BiH, koju je oformilo američko veleposlanstvo u BiH, opredjeljujući se za pružanje tzv. dobrih usluga „treće strane“ u pokretanju prve domaće ustavne reforme, proeuropskog tipa, usuđujem se prognozirati da je sudbina „nacrtu Ustava“ Ekspertne skupine, ustava „Federacije u BiH“, kako smo predložili da se ubuduće zove Federacija BiH, pa i ustavne reforme u BiH, posve neizvjesna...

¹⁰ Usp. John MCGARRY - Brendan O'LEARY, „Introduction: The macro-political regulation of ethnic conflict“, John MCGARRY - Brendan O'LEARY (ur.), *The Politics of Ethnic Regulation*, London - New York, 1993.

do odcjepljenja pa se smije ustvrditi da se riskira međunarodno pravni kaos ako bi se svaka od tisuća i tisuća malih etnija zaputila putem bezuvjetna inzi- stiranja na pravu stvaranja zakašnjelih nacija-država i na početku 21. stoljeća. U svijetu modernih teorija zbog toga se već desetljećima govori o potrebi re- vitalizacije koncepta nacije-države u formama transnacionalizacija i transna- cionalnih umreženja i integracija, a vrlo se skeptično gleda na velikosilničku, u osnovi staroparadigmatsku, primordijalističku manipulaciju ovim pravom. Jer, krajnja konzekvencija hipostaziranja ovoga prava je cijepanje unutar io- nako rascijepljenih i majušnih prostora poput bivše SFRJ, uključivo i BiH, upozorava između drugih i berlinski povjesničar Hagen Schulze.¹¹

S druge strane, geopolitički i međunarodnopravni kaos u svijetu pothra- njuje iluzije u prostorima i regijama *zamrznutih konflikata*, pa i u BiH, da se *nad- bijanja* i konfrontacije možda na kraju i isplate. I, doista, u BiH se živi iluzija da se putem kontinuiranih institucionalnih blokada u Federaciji BiH i prijetnja- ma odcjepljenjem Republike Srpske mogu pasivizirani konflikti u BiH vratiti u njihovu još lošiju prošlost, u *klasičan zamrznut konflikt*, ili proizvesti disolu- ciju međunarodno priznate i unutarnje nepriznate zemlje. No, dok se te crne prognoze ne dogode, ispravnije je postojeće funkcionalne blokade političke i pravne naravi nazvati poluukroćenim, ili *pasivnim zamrznutim konfliktima*, jer su oni u BiH dijelom ili privremeno pacifizirani, u usporedbi s konfliktima na Cipru, u Azerbejdžanu, Moldaviji, Gruziji i u Ukrajini.¹²

Brojni su uzroci i razlozi vodili tomu da su fenomeni poput nacije i naci- onalizma tijekom osamdesetih godina prošloga stoljeća ponovno dospjeli s margine specijalističkog diskursa u samo središte društvene teorije pa upućeni govore kako je nastala nova znanstvena disciplina: *studiji nacionalizma*. Pritom se u pravilu poziva na činjenicu da su se 1983. godine pojavile tri studije o nacijama i nacionalizmima koje su označile *kopernikanski obrat* u ovoj obla- sti i u međuvremenu zadobile statuse kulturnih studija: a) Gellnerova *Nacije i*

¹¹ Usp. Hagen ŠULCE, *Država i nacija u evropskoj istoriji*, Beograd, 2002.

¹² Klasični „zamrznuti konflikti“ na Cipru, u Azerbejdžanu, Moldaviji, Gruziji, ili na Krimu i u Ukrajini nemaju iza sebe „mirovni ugovor“ poput onoga kojeg su proizvođači „zamrznuta konflikta“ u bivšoj SFRJ uspjeli isposlovati u Daytonu.

nacionalizam, b) Andersonova *Zamišljena zajednica* i c) Hobsbawmov zbornik *Izmišljanje tradicije*, koje su pratile desetine i stotine dobrih studija o istoj temi.¹³

Modernističko se poimanje nacije, naravno, ne može svesti na nekoliko studija ili nekolicinu njihovih tvrdnji, ma kako bile važne tvrdnje Benedicta Andersona da je nacija „skorašnji proizvod“ moderne, ili „tiskarskog kapitalizma“ ili Gellnerove da je nacija produkt industrijalizacije. „Zapravo, nacije su, poput država, mogućnost, a ne sveopća nužnost“, tvrdi Gellner, pri čemu „ni nacije ni države ne postoje u svim vremenima i u svim okolnostima“, kao što nisu „ni ista mogućnost“. Potom Gellner pojašnjava kako je upitno nacionalističko stajalište da su nacija i država sudbinski okrenute jedna drugoj, to jest da je „svaka bez one druge nepotpuna, a to je tragedija.“ Prije nego što su se susrele, odnosno postale „namijenjene jedna drugoj“, upozorava Gellner, „svaka se od njih morala pojaviti, a njihovo je pojavljivanje bilo nezavisno i slučajno.“ I dalje: „Država se, nesumnjivo, pojavila bez pomoći nacije. Neke su nacije zacijelo nastale bez blagoslova njihove vlastite države.“¹⁴

Već ovoliko navedeno otvara niz važnih propitivanja, a rečenomu se iz arsenala modernizacijskih procesa dodaju: intenzivirana podjela rada i društvena pokretljivost, urbanizacija, utjecaj intelektualaca i intelektualnoga rada na nastanak i održanje nacije, važnost obrazovanja uopće, procesi sekularizacija itd. U razumijevanju modernista, pak, intelektualci su društveni sloj koji je zaslužan za uspostavljanje i širenje nacionalizma, a preko njega i za uspostavljanje nacionalne svijesti (o tome na vrlo sličan način pišu i Anderson i Gellner). Modernisti dalje tvrde da je za postojanje nacije nužno postojanje barem neke forme političke autonomije, ako nema već mogućnosti za formiranje države. Zbog toga oni i govore o normativnim pretpostavkama koje tvore naciju, odnosno o naciji koja mora biti „moderna zajednica građana“, jer pripadnici nacije moraju biti jednaki pred zakonom i u prilici uživati ljudska i građanska prava, kako izrijeком naglašava i francuska sociologinja Dominique Schnapper, kći čuvenoga Raimonda Arona.¹⁵

¹³ Vidi Ernest GELLNER, *Nations and Nationalism*, Oxford - Cambridge, 1983.; Benedict ANDERSON, *Imagined Communities: Reflection on the Origins and Spread of Nationalism*, London, 1983.; Eric HOBBSBAWM - Terrence RANGER (ur.), *The Invention of Tradition*, Cambridge, 1983.

¹⁴ E. GELLNER, E., *Nacije...*, str. 26. – 27.

¹⁵ Usp. Dominique SCHNAPPER, *Zajednica građana (o modernoj ideji nacije)*, Sremski Karlovci - Novi Sad, 1996.

Modernisti tvrde da naciju i ne mogu činiti podanici bilo koje autoritarne vlasti, već samo samosvjesni, međusobno jednaki i slobodni građani. U toj je mjeri *Francuska revolucija* (iz 1789.) događaj, mjesto ili trenutak *rođenja nacije*. U toj je mjeri, dodajmo svemu navedenu, posao izgradnje političkih naroda, ili nacija u Bosni i Hercegovini, zaustavljen negdje između nemogućnosti povratka u nekakvu praisvornu zajedničku supstanciju (dakle, *zajednički etnicity*) i nesposobnosti artikulacije višestrukih kulturoloških i nacionalnih identiteta u neku formu *političke zajednice*, to jest u pravnu državu koja ne dovodi u pitanje, nego omogućuje pun razvoj svih identiteta i višenacionalne zajednice BiH.

S modernistima se inače ne konfrontiraju samo primordijalisti i perenijalisti, nego i etnosimbolisti, poput Gellnerova oponenta Anthonyja Smihta, koji i modernu i predmodernu prošlost nacija smatraju važnom. Možda je i suvišno, no ipak pojasnimo da se Ernest Gellner s razlogom smatra jednim od najutjecajnijih zagovornika *modernističkog zaokreta* u proučavanju nacija i nacionalizma dok se u zasluge Anthonyja Smitha ubraja to što je formulirao originalnu *etnosimboličku teoriju* koja duhom i metodom pripada modernizmu, ali kritizira konstruktivističke i instrumentalističke pretpostavke modernističkog pristupa.¹⁶

Najvažnije je u ovomu razlikovanju pojmiti da je *modernistički kopernikanski obrat* razdvojio procese konstituiranja države i nacije u povijesti te da je doveo u pitanje i poimanje nacije kao izvorne ili prirodne realnosti (primordijalizam) uključujući i vjeru u drevnost i vječitost nacije (perenijalizam). Ne, nacija je nerijetko bila i jest konstrukt, željen cilj određenih elita koje se umiju služiti raspoloživim sredstvima za njezino konstruiranje, uz pomoć *demijurga* zvanog nacionalizam. Ovo priznaje i jedan tako respektabilan autor kakav je Hans-Ulrich Wehler, na primjeru vlastite interpretacije nacionalizma kao „neutralne kratice za jedan ekstremno utjecajni idejni sustav“, ili na primjeru formulacije da je „nacionalizam demijurg nove stvarnosti“, što uostalom duguje mnogim poznavateljima ovih pitanja počevši od Hansa Kohna i Theodora Schiedera, Erica Hobsbawma i Miroslava Hrocha, Ernesta Gellnera i Benedicta Andersona, Reinera Lepsius i Johna Breuillyja, Anthonyja D. Smitha i Rogersa

¹⁶ U čuvenoj „the Warwick Debate“, ili debati „Gellner vs. Smith“, od 24. listopada 1995., u središtu je bilo Gellnerovo tumačenje prijedora o nastanku nacija. O Gellnerovu prijedoru s njegovim doktorantom Smithom iscrpnije vidi: Milan SUBOTIĆ, „Imaju li nacije pupak?“, *Filozofija i društvo*, god. XXV., 2004., str. 177. – 211.

Brubakera, kako sam priznaje. I, doista, u Wehlerovoj interpretaciji nacionalizma kao predodžbe o svijetu koja služi stvaranju, mobilizaciji i integraciji većega solidarnoga saveza (nazvanog nacija), ali prije svega legitimaciji novovjekovne političke vlasti, prepoznaju se ideje ovih autora. Pri tome profesor Wehler o naciji govori kao o „zamišljenu poretku“ koji se „razvija posezanjem za tradicijama etničkoga vladateljskog saveza i postupno se pomoću nacionalizma i njegovih pristaša stvara kao suverena jedinica djelovanja“, što ne znači da nacija proizvodi nacionalizam. Obrnut je slučaj, tvrdi Wehler: „Prije je nacionalizam demijurg nove stvarnosti.“¹⁷ Ali, ne smije se zanemariti ni sljedeći Wehlerov naputak: „Nacionalizam nikako nije samorazumljiv u razvitku svakog naroda i kulture“ jer on je „više sve drugo nego vječna supstancija, neovisan o hodu povijesti, kako bi to htjelo primordijalističko tumačenje.“¹⁸

Ciljanim dosadašnjim navođenjima željelo se pokazati kako je nacija jedna od najsloženijih društvenih pojava za koju nema i ne može biti jedne ili općeprihvaćene definicije, kao što nema ni općeprihvaćena pristupa istraživanju nacije i nacionalizama.¹⁹ Njih je mnoštvo. Eventualno bi se brojni teorijsko-istraživački pristupi naciji (i nacionalizmu) mogli svesti na shemu profesora Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu Jovana Bakića: a) na teoriju iskonskoga postojanja nacije (primordijalizam); b) na teoriju višestoljetna postojanja nacije (perenijalizam); c) modernizam; d) etnosimbolizam; e) interakcionizam; f) na postmodernistički pristup naciji.²⁰

S druge strane, Vjeran Katunarić, profesor socijalne filozofije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, u studiji *Sporna zajednica – novije teorije o naciji i nacionalizmu* govori o nacionalizmu (i naciji) u dihotomnoj shemi: 1. nacionalizam kao primordijalizam i 2. nacionalizam kao proizvod modernog društva. Dakako, za nas je najzanimljiviji treći aspekt Katunarićeve sheme u kojem je autor obrazložio zalaganje za dekonstrukciju nacionalnog i

¹⁷ Hans Ulrich WEHLER, *Nacionalizam: povijest, oblici i posljedice*, Zagreb, 2005., str. 15.

¹⁸ *Isto*, str. 19.

¹⁹ Vidi Gordana UZELAC, „Kad nastaje nacija? Konstitutivni elementi i procesi na primeru Hrvatske“, *Geopolitics*, [b. mj.], god. VII., 2002., br. 2., str. 33. – 52.

²⁰ Vidi Jovan BAKIĆ, „Teorijsko-istraživački pristupi etničkoj vezanosti (ethnicity), nacionalizmu i naciji“, *Sociologija*, [b. mj.], god. XLVIII, 2006., br. 3., str. 231. – 264.

konstrukciju postnacionalnog jer je ovakav pristup iznimno referentan i za promišljanje o transnacionalizaciji i mogućim reintegracijama u našem radu.²¹

Kako smo naveli u početku, Ernest Gellner u jednoj od najkraćih, najelegantnijih i najuvjerljivijih definicija tvrdi kako nacionalizam nije ništa drugo nego politički princip koji zahtijeva podudarnost etničkih i političkih (državnih) granica. Njegov se oponent Anthony Smith povezuje izravno s etnosimbolističkim pristupom čija je bit u pokušaju sinteze modernističke i perenijalističke istraživačke tradicije. Kroz složenu kombinaciju mitova, kolektivnih sjećanja, manje ili više udaljenih od stvarne prošlosti etničkih skupina, proizvodi se jedna nacija pa ovu kombinaciju mitova i historije Anthony Smith naziva *etnohistorijom*. Mnogi autori inzistiraju na tome da se nacionalizam ne može svoditi samo na političku dimenziju, već da se mora respektirati i njegova kulturološka dimenzija jer nacionalizam nije samo ideološko-politički pokret za stjecanje i održanje autonomije, za stvaranje i održanje nacije-države, nego je pojam iza kojeg se skriva kulturološka pripadnost i privrženost naciji, maltene vrlini nad svim ostalim vrlinama. Prema ovom pristupu, naime, pojedinac može ostvariti svoje potencijale samo unutar nacije pa je maksimalna autonomija nacije nužna za ostvarenje njezine autentičnosti. Iz dosadašnjih, uključivo i oprječnih navođenja vidljivo je da se modernistima

²¹ Usp. Vjeran KATUNARIĆ, *Sporna zajednica: novije teorije o naciji i nacionalizmu*, Zagreb, 2003. Na žalost, Katunarićevi i slični pristupi istraživanju fenomena poput nacija i nacionalizam, uključivo pitanja jezika kojim se služimo, u našim su kulturama nerijetko prešućeni. A nerijetko primordijalistički i perenijalistički narativi i na njima utemeljene politike ne samo što ignoriraju njihove autore, nego i modernističke spoznaje. Mnogi su takvo što iskusili na svojoj koži i u Hrvatskoj i u Srbiji i u BiH, ali vjerojatno nitko kao prof. dr. sc. Snježana Kordić, nakon konzekventno izvedenih zaključaka u svojoj knjizi *Jezik i nacionalizam* glede istosti bosansko-hrvatsko-srpsko-crnogorskog (u daljnjem tekstu: b-h-s-cg) jezika, odnosno njegova policentričnoga karaktera i usuda, s čime se malo tko na prostorima ovoga jezika umije ophoditi. Za naše istraživanje je najreferentnije što u knjizi *Jezik i nacionalizam* nije riječ samo o fenomenu policentričnosti jezika (na primjeru engleskog, njemačkog i b-h-s-cg jezika) ma koliko to bilo zanimljivo, nego i o radikalnoj dekonstrukciji nacionalizma kao metode za proizvodnju „paralelnih svjetova“, zatvorenih i autarkičnih društava, onesposobljenih za ideju i praksu alteriteta voljom *mainstream* akademskih i političkih elita. Najupitnije je za našu znanost i kulturu, zapravo, što se diskvalifikacijom pristupa prof. Kordić ignoriraju i brojni europski znanstveni autoriteti koji ostaju nepoznati ili krivo interpretirani, kako u jeziku i kulturi, tako i u sociologiji i politologiji. U konačnici, riječ je o „Pirovoj pobjedi“ primordijalizma nad modernizmom u našim kulturama, pobjedi u korist vlastite štete!

mogu prigovoriti i potcjenjivanje etničkih veza i prenamaglašavanja političkih na štetu kulturnih činilaca u oblikovanju nacije. Nemoguće je stvoriti naciju ni iz čega, nego se nacija može stvoriti samo na temelju postojećih etničkih veza i svojstava, tvrdi dominantna vrsta kritike modernističkoga pristupa stvaranju nacije.

U svijetu se modernistički, uključivo i etnosimbolistički pristupi fenomenima poput identiteta, nacije i države respektiraju i kad ne dijele u potpunosti njihove nalaze, što uključuje i diskurse, ili snove o novoj paradigmati nenasilja i uvažavanja svijeta identiteta, dok se kod nas oni ignoriraju ili se uporno hipostazira nacionalno-državna paradigma prohujalih vremena, koja dovodi u pitanje i samu državu i čvrsto oformljene identitete. Oni se ne mogu nečijom voljom dovoditi u pitanje, prekasno je za takvo što, ali se mogu dopunjavati i umrežavati pa tako i mijenjati. Nužno bi bilo potruditi se razumjeti Millov imperativ *o nužnosti pretvaranja zajedničkog života u vrline* pa potom tragati za modelom reintegracije na temelju funkcioniranja pravne države, poštovanja ljudskih prava svakog čovjeka i prava skupnih identiteta, ma koliko ih bilo i koji jesu.²²

O kakvim je razlikama riječ između perenijalizma i modernizma može se pojmiti iz tablice koja se ovdje preuzima iz knjige A. Smitha *Nacionalizam i modernizam*.²³

perenijalizam	modernizam
nacija kao	
kulturna zajednica	politička zajednica
iskonska	moderna
ukorijenjena	stvorena
organska	mehanička
bešavna	podijeljena
svojstvo	sposobnost
narodna	proizvod elite
utemeljena u podrijetlu	utemeljena u komunikaciji

I da ne zaboravimo makar dotaknuti, temeljna je zamjerka etnosimbolista modernistima ta što izvan modernističke pozornosti ostaju etničke veze (*ethnicity*) ili određena etnička svojstva (jezik, pismo, religijska pripadnost,

²² Vidi Mile LASIĆ, *Aporije multikulturalnosti u svijetu i kod nas*, Sarajevo - Zagreb, 2014.

²³ Usp. Anthony SMITH, *Nacionalizam i modernizam*, Zagreb, 2003., str. 23.

kolektivna sjećanja, mitovi o etničkom podrijetlu). Doduše, i modernisti poput Erica Hobsbawma priznaju postojanje izvjesnih *protonacionalnih veza*. S druge strane, prigovori ove vrste modernistima ne dotiču mnoštvo drugih pitanja poput pitanja razlike između *ethnosa* i *demosa*, tzv. prirodne i političke zajednice, etnički utemeljene nacije-države i moderne pravne države koja po-drazumijeva i poštovanje ljudskih prava i prava naroda i narodnosnih manjina.

Na žalost, u Bosni i Hercegovini na djelu je retradicionalizacija kojoj je cilj održavanje *paralelnih svjetova* uz pomoć *kulture nadbijanja* i pod cijenu zaustavljanja kretanja zemlje u smjeru europskih i euroatlantskih integracija. I tako će, vjerojatno, biti sve dok i u akademskim i političkim narativima dominiraju metode paradigme nasilja, političkoga, pravnoga i kulturološkoga, koje suspendiraju ili odgađaju na neodređeno vrijeme promišljanje o konsenzualnim metodama upravljanja razlikama te njihovu primjenu. Zbog toga i jest potrebno dekonstruirati naše neadekvatne akademske narative i politike, bilo da su separatističkog ili tzv. patriotsko-unitarističkog, centralističkog naboja i sadržaja, posve je svedjedno. Takvo što je, zapravo, poduzeto posebice u komentarima istraživanja o hrvatskom pitanju u BiH, koje je inicirao i sproveo Konrad Adenauer Stiftung prošle godine, kada je niz autora ukazalo ne samo na važnost hrvatskoga nego i na međusobnu isprepletenost svih bosanskohercegovačkih nacionalnih pitanja. U toj se mjeri implicite i eksplicite, s razlogom, ustvrdilo da je hrvatsko pitanje, zapravo, i bošnjačko i srpsko i bosansko-hercegovačko.²⁴

U našem se prilogu „Hrvatsko ili ‘die sogenannte Frage’“, k tomu i izri-jekom kazalo da je negiranje postojanja *hrvatskoga pitanja* sastavni dio akadem-skog i političkog narativa koji ciljno svodi već oformljene političke narode u BiH na etnije i/ili vjerske skupine i tako negira višenacionalnost BiH, odno-sno onemogućava samorazumijevanje BiH kao složene zemlje i po sastavu i ustroju. Dakako, tim se putem definitivno ostaje zarobljeno unutar paradigme nasilja i potiranja manjinskih identiteta. Pretpostaviti je da je razlog tomu što se u BiH, posebice na bošnjačkoj i srpskoj strani, iako iz različitih pobuda,

²⁴ Vidi Mile LASIĆ, „Hrvatsko ili ‘die sogenannte Frage’“, Sabina WOELKNER i dr. (ur.), *Ustavna, pravna i faktička pozicija hrvatskog konstitutivnog naroda*, Sarajevo, 2014.

zadovoljilo pasiviziranim *zamrznutim konfliktom* pa se blokira svaka smisljena potraga za njegovim nadilaženjem putem transnacionalnih i transentitetskih pulsacija (socijalizacija), čime se i odgađa mogućnost izgradnje „voljne političke zajednice“ konsensnoga tipa (koja respektira i hrvatsko pitanje). Do tog je koncepta, inspirirana brojnim rješenjima iz *Acquisa* (pravna stečevina Europske unije) i konsensnom kulturom drugih složenih država, posebice demokracijom suglasja u Švicarskoj Konfederaciji (*Konkordanz*) nužno doći, u protivnom politički procesi mogu završiti u involutivnim, retrogradnim pojavama te dovesti do disolucije BiH.

Zbog toga bi bilo potrebno pažljivo proučiti što se poručilo Bosni i Hercegovini u Rezoluciji Europskog parlamenta od 6. veljače 2014. godine u izvješću o napretku Bosne i Hercegovine za 2013. godinu. U toj Rezoluciji Europski parlament pozdravlja, između ostaloga, „šest točaka sporazuma koji je postignut u Bruxellesu 1. listopada 2013. godine“, ali žali što „centralističke snage opstruiraju njegovu provedbu“ te naglašava da je „važno slijediti načela federalizma i legitimnog predstavljanja kako bi se osigurao put BiH-a u EU.“ U tih šest točaka najvažnije su dvije neispunjene obveze: a) izgradnja sustava koordinacije, kako bi se sa svijetom, uključivo s EU-om, govorilo *jednim glasom*; b) implementacija odluke Europskog suda za ljudska prava *u slučaju Sejdić i Finci*.²⁵

Potom su uslijedila manipuliranja domaćih „spin-majstora“ kako bi se pod izlikom potrage za *novim pristupom* Europske unije BiH potisnula u stranu preuzeta obveza poštovanja načela federalizacije/kantonizacije, koja su možda od sudbonosne važnosti za cijelu zemlju. Time se i definitivno potvrdilo da nikakve ozbiljne potrage za nadilaženjem *zamrznuta konflikta* u BiH i nema, osim što je početkom travnja ove godine u Sarajevu potpisana *Zajednička izjava* stranaka bliskih Europskoj pučkoj stranci (EPP) iz Bosne i Hercegovine o europskim vrijednostima, identitetu, socijalno tržišnom gospodarstvu i pravnoj državi.²⁶ *Zajednička izjava* je u osnovi veoma izbalansiran dokument *desnog*

²⁵ Usp. Rezoluciju Europskog parlamenta od 6. 2. 2014. o izvješću o napretku BiH za 2013., 2013./2884(RSP).

²⁶ Potpisnici *Zajedničke izjave* su čelnici pet političkih stranaka, koji bi se mogli, kad bi htjeli, postarati za implementaciju potpisanog. U internetskom izdanju lista *Oslobođenje* od 4. travnja 2014. u podnaslovu izvješća s ovoga događaja kazalo se: „Lideri i predstavnici pet političkih stranaka u BiH Dragan Čović (HDZ BiH), Mladen Ivanić (PDP), zamjenik predsjednika SDA Bakir Izetbegović, Mladen Bosić (SDS) i Martin Raguž (HDZ 1990), te predsjedavajući Europske narodne stranke (EPP) i

političkog centra koji je nastao pod pokroviteljstvom EPP-a i uz strpljivu moderciju Konrad Adenauer Stiftung u BiH. Na žalost, nužno je sumnjati, zbog neskrivenih međusobnih animoziteta i neiskrenosti u općenjima potpisnica s bosanskohercegovačke strane, da su one uopće u stanju pridržavati se vrijednosti i načela potpisane deklaracije.

U BiH se još uvijek izbjegava javni diskurs o kompromisu ili konsocijativnoj političkoj kulturi, ma koliko elementi te kulture bili ugrađeni i u postojeća ustavna rješenja, ili bili sofisticirani zahtjevi iz procesa prilagodbe EU. Njeguje se, zapravo, posve tvrdoglavo, iluzija kako je moguće upravljati BiH na tradicionalan način i uz pravila koja važe za manje složene zemlje. Do rješenja za *hrvatsko pitanje* u BiH, kao i do rješenja za sva bosanskohercegovačka nacionalna i politička pitanja, može se doći samo na temelju transnacionalnih i transentitetskih suradnji, na temelju pravnoga iskustva višenacionalnih zemalja i višenacionalnih politekonomske integracije, kakva je Europska unija, te uz primjenu metoda upravljanja razlikama. Tim se pristupom apsolutno ne dovode u pitanje vrijednosti tzv. većinske demokracije, ali se želi izrijeckom upozoriti da se jednakost građana manjinskih nacionalnih i etničkih skupina dovodi u pitanje ako se u društvima formiranih skupnih razlika ne poštuju skupni identiteti i skupne razlike i ne omogućuje balans između metoda većinske i zastupničke demokracije.

Tim je više krajnje opasan zahtjev za ukidanjem županija ili ukidanjem domova naroda u Federaciji, i to pod geslom jednake važnosti glasa svakoga građanina. Takvo što je opravdano demonstrirati u zastupničkim/predstavničkim domovima, ali se od *domova* ili *vijeća naroda* ne smiju praviti paralelni zastupnički domovi jer bi se tako odustalo od mehanizama zaštite vitalnih nacionalnih interesa (identitarnih, jezičnih, obrazovnih), ali i zaštite elementarnih ekonomskih interesa i razvojnih pitanja, prevažnih za svaki politički narod u višenacionalnoj zajednici. Društva svjesna svoje podijeljenosti morala bi primjenjivati već postojeće instrumente zaštite identiteta i istodobno tragati za sofisticiranijim zaštitama (primjerice, unutar koncepta institucionalne jednakopravnosti za takvima kakvi su paritet, veto, vitalni interesi...) ako misle nadići podjele, odnosno izaći iz konsocijacijske situacije u neku od formi

Grupe EPP-a u Europskom parlamentu Joseph Daul potpisali su danas u Sarajevu zajedničku deklaraciju o europskim vrijednostima, identitetu, socijalno-tržišnoj privredi i pravnoj državi.“

političkih zajednica (takvih je primjera već bilo u povijesti). U protivnom, ako se u tzv. konsocijacijskim situacijama ne osigurava zaštita i temeljnih osobnih i skupnih prava, ne može se izbjeći nametanje vrijednosti većinske etničke/nacionalne zajednice manjinskoj zajednici. U tom su slučaju na djelu mehanizmi i metode prisilne asimilacije ili nasilne integracije koje su – kako smo već u uvodu spomenuli – naposljetku s prijelazom u novi milenij prezrene, ako ne posvuda i odbačene kao nadvladane metode *stare paradigme* ili *paradigme nasilja*.

U (post)modernističkoj dekonstrukciji inače je neupitno da se i nacionalizam i patriotizam kao pojmovi mogu koristiti u sinonimnom značenju, ma koliko među njima može biti i suptilnih razlika. Patriotizam je, naime, uvijek povezan s interesima političke zajednice, čak i u višenacionalnim zajednicama (otuda i njegova dominantnija manifestacija kod većinskih nacija), dok nacionalizam može, ali ne mora biti povezan s političkom zajednicom i/ili etničkom skupinom. Patriotizmu je, u pravilu, inzistiranje na povezanosti s etničkom skupinom strano, a nacionalizmu nije. Patriotizam postoji samo kao težnja za obranom već postojeće političke zajednice, a nacionalizam može postojati i bez političke zajednice i može biti okrenut protiv neke političke zajednice jer se priželjkivana nacija-država može zastupati i postići isključivo nacionalizmom. Zbog toga ćemo pri kraju i upozoriti na to da ne bismo smjeli previđati koncepciju *ustavnog patriotizma* koji su u SR Njemačkoj razvili Dolf Strenberger i Jürgen Habermasa, ma koliko u BiH bili udaljeni od tog koncepta u ovome trenutku. Mi, naime, prvo moramo započeti s elementarnim pretpostavkama konsensusne kulture: međusobnog priznanja oformljenih identiteta te neupitna prihvatanja državnoga okvira BiH kao optimalna okvira za sve bh. identitete, uključivo i onaj koji dolazi kao zajednički nazivnik svih bosankohercegovačkih identiteta – državno-građanski. No, do njega se ne dolazi dokidanjem ili zanemarivanjem postojećih, nego uvažavanjem sviju identiteta i orijentacija pa nas do nečega takvoga ne mogu dovesti već spomenuti *daltonisti i jeftini prijatelji Bosne*.

Ovim se, na kraju svih poduzetih dekonstrukcija, želi poručiti kako je nužno već danas misliti i na tzv. ustavni patriotizam kao orijentaciju i metodu. Uostalom, kada se i Habermas zalagao poslije Drugoga svjetskog rata

za *ustavni patriotizam* kao poželjan oblik njemačkoga nacionalizma, kojim bi se nadilazilo etničko kao isključujuće za sve drugo, ili kao koncept koji ne bi smio biti zainteresiran za širenje SR Njemačke kao političke zajednice na ostale etničke njemačke prostore, nije pledirao za drugo do za unutarnju kvalitetu zajednice, za doslovno poštovanje Ustava SR Njemačke kao osiguravatelja ljudskih i građanskih prava svih njemačkih građana neovisno o njihovu etničkome podrijetlu. Stoga bi i razumijevanje i ovoga koncepta moglo pomoći u osmišljavanju modela reintegracije kako bi se i u BiH znalo otkuda početi, što je sve nužno respektirati i što nam je činiti.²⁷

O svemu ovomu na sebi svojstven način govori i Ulrich Beck kada u predgovoru važne studije *Moć protiv moći u doba globalizacije* govori o mogućnostima *kozmpolitskog gledanja ili razvoju politike u kozmpolitsku državu*. Nije riječ o *clash of civilizations*, piše Beck, već o borbi za kulturu čovječanstva u kojoj je moguć suživot veoma različitih tradicija. Pod *kozmpolitskim* se, veli, Beck ne misli na „idealističko-elitistički pojam kojim se nadnacionalna elita i organizacije služe kao ideološkim otvaračem u svojim imperijalističkim ambicijama“, nego mu se kao poželjan cilj čine „vrijednosti priznate, životne šarolikosti koja prožima sve društvene slojeve i povijesne kontekste u smislu kozmpolitskog *common sense* što zahvaća znatan dio čovječanstva i navodi ga na možda nezaustavljive promjene.“²⁸

Pri samome kraju kažimo da u (post)modernom svijetu *nove paradigme* (kojeg nema ni u formama projekta izvan EU-a) nije riječ o drugom nego o pokušaju življenja alteriteta ili mnoštva identiteta, do čega se stiglo ili stiže putem političke kulture priznavanja kulturoloških pluralnosti, odnosno upravljanjem etničkom/nacionalnom pluralnošću. Otuda je naložen velik oprez pri opravdanim dekonstrukcijama neoliberalnih pojava unutar EU-pozajedničenih politika ili pri propitivanju samih temelja i temeljnih pojmova unutar EU-a, uključivo i propitivanja o svakojakim negativnim popratnim pojavama tijekom procesa približavanja EU. Ni u kojemu slučaju, naime, ne bi se smjela dovoditi u pitanje *EU kao projekt mira*, a ni njezin ustroj na temelju načela supsidijariteta, harmonizacije ili solidarnosti. Jednostavno iz razloga što

²⁷ Usp. Dolf STERNBERGER, *Verfassungspatriotismus*, Frankfurt a. M., 1990.; Jürgen HABERMAS, „Staatsbürgerschaft und nationale Identität“, Jürgen HABERMAS, *Faktizität und Geltung*, Frankfurt a. M., 1992.

²⁸ Ulrich BECK, *Moć protiv moći u doba globalizacije: nova svjetskopoliitička ekonomija*, Zagreb, 2004., str. 14.

takvih mehanizama nije nikada bilo u povijesti nijedne druge *imperije* ili saveza država, to jest što je EU sa svim svojim manama *sui generis* tvorevina u kojoj se odvijaju i procesi tzv. transnacionalnih pulsacija, interakcija i socijalizacija, to jest nove paradigme nenasilja i međusobna uvažavanja. Uz ovu vrstu uočavanja posve je potom opravdano pa čak i nužno razlikovati procese *europizacije*, sustavne dubinske prilagodbe potencijalnih članica EU-a putem preuzimanja *pravne stečevine ili pravnog nasljeđa EU-a, od nevoljnog i samo formalnog povezivanja s EU-om ili „EU-izacije“*.

Umjesto bilo kakva zaključka kazat ćemo na samome kraju, i izrijeckom, da su bh. elite nesposobne razumjeti i prihvatiti novu, uvjetno kazano EU-paradigmu jer takvo što podrazumijeva i nov mentalitet i europeizirane politike u najvažnijim oblastima života, u njihovim kompleksnim značenjima i nerijetko proturječnim izvedbama. Umjesto ove vrste izazova političke su elite u BiH odlučile zadržati zemlju *zamrznuta konflikta* u njihovu zarobljeništvu, u involutivnu sunovratu u vlastitu lošu prošlost. Onemogućujući joj postati dijelom moderna svijeta, onomu u kojemu je moguće živjeti susrete kultura i kulturu alteriteta, i izrijeckom kazano – postati punopravnom članicom EU-a, u BiH će se nastaviti *umiranje na rate* po nekom sličnom scenariju kao pri kraju postojanja bivše SFRJ. Otuda bi bilo iznimno važno već danas spoznati potrebu za vrijednostima paradigme nenasilja i posve drukčijom političkom kulturom u čijem su temelju spremnost na dijalog i kompromis, a upravljanje nacionalnim razlikama vrhunski princip. Jedino bi se ovim putem u konačnici mogle u BiH nadvladati autoritarne kulture te se ujedno rastati i od separatističkih i unitarističkih koncepcija kako bi se svi u BiH počeli vraćati održivoj zajedničkoj i jednakopravnoj zajednici. U europskoj zemlji BiH – na temelju uvažavanja ovih načela, uz funkcioniranje pravne države i jamstvo zaštite ljudskih prava, uključivo i individualnih i prava naroda i narodnosnih manjina – mogli bi se nadići *zamrznuti konflikti* te razriješiti i sva nacionalna pitanja i bosanskohercegovačko državno-političko pitanje...